

Анархистичка библиотека

Надминување на туризмот

Хаким Беј

Хаким Беј
Надминување на туризмот
1994

hermetic.com

Наслов на изворникот: "Overcoming Tourism". Првпат
објавено од Musée Lilim под наслов *Voyage Intentionnel*.

Превод: Фидан Безделник.

www.anarhisticka-biblioteka.org

1994

Во старите времиња туризмот не постоел. Циганите, Чергарите и останатите вистински номади дури и денес, по волја, талкаат наоколу во своите светови, но никој заради тоа не би помислил да ги нарече „туристи“.

Туризмот е изум на 19 век – период од историјата кој понекогаш се чини дека се протегнал преку природната должина. На многу начини, ние сè уште живееме во 19 век.

Туристот е во потрага по Култура бидејќи – во нашиот свет – културата е проголтана од челуста на Спектаклот. Културата е распарчена и заменета со Трговскиот центар или токшоуто – затоа што нашето образование е само подготовка за живот од работа и конзумирање – затоа што ние самите сме престанале да создаваме. Иако се чини дека туристите се физички присутни во Природата или Културата, всушност може да се наречат духови коишто талкаат низ урнатини, коишто имаат недостаток од телесно присуство. Тие не се навистина таму, туку се движат низ свеста, апстракцијата („Природа“, „Култура“), собирајќи слики наместо искуство. Најчесто нивните одмори се одвиваат среде несреќата на други луѓе па дури и придонесуваат кон таа несреќа.

Неодамна неколку луѓе беа убиени во Египет *само затоа што беа туристи*. Погледнете ја... Иднината. Туризам и тероризам: која е разликата?

Од трите архаични причини за патување – наречете ги „војна“, „трговија“ и „ацилак“ – која го довела на свет туризмот? Некои автоматски ќе одговорат дека тоа мора да е ацилакот. Ацијата оди „таму“ да *види*, ацијата обично назад носи некој сувенир; ацијата зема „слободно време“ од секојдневниот живот; ацијата има нематеријални цели. Оттаму, ацијата му претходи на туристот.

Но ацијата претрпува промена на свеста, а за ацијата таквата промена е *вистинска*. Ацилакот е облик на иницијација, а иницијацијата е отворање за други облици на сознание.

Сепак, можеме да откриеме дел од вистинската разлика меѓу аџијата и туристот преку споредување на нивните ефекти врз местата коишто ги посетуваат. Промените во едно место – град, светилиште, шума – можат да бидат суптилни, но барем можат да се набљудуваат. Состојбата на *духот* може да е предмет на претпоставка, но можеби можеме да кажеме нешто за состојбата на *општественото*.

Аџиските места како Мека можат да служат како големи базари за размена, а можат да служат и како центри за производство (како свилената индустрија во Бенарес), но нивниот примарен „продукт“ е *барака* или *мариа*. Овие зборови (едниот арапски, другиот полинезиски) обично се преведуваат како „благослов“, но тие исто така носат и товар од други значења.

Патувачкиот дервиш што спие на светилиштето со цел да сони мртов светец (еден од „Луѓето од Гробниците“) бара иницијација или напредување на духовната патека, мајката која што носи болно дете во Лурд бара излекување; жената без деца во Мароко се надева дека *Марабу* ќе ја направи родна доколку врзе партал на старото дрво што изникнува од гробот; патникот во Мека копнее по самиот центар на Верата, а како што карваните пристигнуваат на повидок од Светиот град *аџијата* извикува „*Labbaika Allabumta!*“ – „*Јас сум овде, О Боже!*“.

Сите овие мотиви се собрани во зборот *барака*, којшто понекогаш се чини дека е допирлива супстанца, мерлива во термини на зголемена харизма или „среќа“. Светилиштето произведува *барака*. А аџијата ја зема. Но благословот е производ на Имагинацијата – оттаму без оглед колку многу аџии го земаат секогаш има уште. Всушност, колку повеќе *земаат*, толку повеќе благослов светилиштето може да произведе (бидејќи народното светилиште *расте* со секоја одговорена молитва).

Да се каже дека бараката е „имагинативна“ не значи таа да се нарече „нестварна“. Таа е доволно стварна за оние коишто ја чувствуваат. Но духовните добра не ги следат правилата на

како жив однос, а не како забавен парк. Во нас го носиме срцето на патникот и не ни требаат експерти да ги дефинираат и ограничат нашите повеќе-од-фрактални комплексности, да „толкуваат“ за нас, да нè „водат“, да го посредуваат нашето искуство за нас, да ни ги продаваат сликите на нашите желби.

Светото *минување* е повторно родено. Чувајте го како тајна.

понува и побарувачка како материјалните добра. Колку поголема побарувачка за духовни добра, поголема понуда. Производството на барака е *бесконечно*.

Спротивно на тоа, туристот не посакува барака туку *културна разлика*. Ацијата, можеме да кажеме – го остава домашниот „секуларен простор“ и патува во „светиот простор“ на светилиштето со цел да ја искуси *разликата* помеѓу секуларното и светото. Но оваа разлика останува недопирлива, суптилна, невидлива за „профаниот“ вкочанет поглед, духовна, имагинативна. Културната разлика меѓутоа е мерлива, видлива, материјална, економска, *општествена*.

Имагинацијата на капиталистичкиот „прв свет“ е истрошена. Таа не може да замисли ништо *различно*. Значи туристот го напушта „домашниот“ хомоген простор за хетерогениот простор на „странската клима“ не за да добие „благослов“ туку едноставно да се восхитува на *живописноста*, погледот или фотографијата на разлика, да ја *види разликата*.

Туристот *конзумира* разлика.

Но производството на културна разлика не е бесконечно. Таа не е „само“ имагинативна. Има корени во јазикот, пејзажот, архитектурата, обичаите, вкусот, мирисот. Таа е многу физичка. Колку повеќе се искористува или зема, помалку останува. Општественото може да произведува само толку „значење“, само толку разлика. Штом ја снема, ја нема.

Низ вековите можеби одредено свето место привлекувало милиони ации – а сепак и покрај сето гледање и восхитување и молење и купување сувенири, тоа место го *задржало своето значење*. А денес – после 20 или 30 години туризам – тоа значење е изгубено. Каде отиде? Како се *случи* ова?

Вистинските корени на туризмот на се наоѓаат во ацилакот (или пак во „праведната“ трговија), туку во *војната*. Силувањето и грабежот беа оригиналните облици на туризам, или уште подобро, првите туристи следаа веднаш по војна, како

човечки мршојадци коишто чепкаат по лешовите на военото поле барајќи имагинарен плен – слики (images).

Туризмот се појави како симптом на империјализмот кој беше *тотален* – економски, политички, духовен.

Она што е навистина зачудувачки е што толку *малку* туристи се убиени од толку мала шака терористи. Можеби постои тајно соучество меѓу овие двајца непријатели од огледалото. Обата се бегалци, ослободени од сите синцири, лутајќи во морето од слики. Терористичкиот акт постои единствено во *сликата* на тој акт, без CNN, тој останува само грч од бесмислена суровост. А актот на туристот постои единствено во сликите на тој акт, фотографиите и сувенирите; инаку не останува ништо освен едноличните писма на компаниите за кредитни картички и остаток од „слободна километража“ од некоја авиокомпанија во распаѓање. Терористот и туристот можеби се најотугени од сите продукти на постимперијалниот капитализам. Амбис од слики ги разделува од предметите на нивните желби. На чуден начин, тие се близнаци.

Никогаш ништо навистина не го допира животот на туристот. Секој акт на туристот е *посредуван*. Секој што некогаш видел фаланга од Американци или автобус полн Јапонци коишто напредуваат кон некоја урнатина или ритуал, мора да забележал дека дури и нивниот колективен вкочанет поглед е посредуван од медиумот на сестраното око на фотоапаратот, а дека разновидноста на фотоапарати, видеокамери и рекордери формираат комплекс од блескави *кргушки* на притисок во оклопот од чисто посредување. Ништо органско не навлегува преку оваа инсектоидна кожа којашто служи и како заштитен критичар и мандибула на грабливец, сликајќи слики, слики, слики. Во својата најекстремна форма ова посредување го добива обликот на *тура со водич*, во којашто секоја слика е интерпретирана од лиценциран експерт, *психопомпа* или водич на Мртвите, виртуелен Вергилиј во Пеколот на бесмисле-

За патувањето размислувам како за *фрактално* по природа. Се одвива надвор од мапата како текст, надвор од официјалниот консензус, како оние скриени и вткаени шаблони кои се вгнездуваат внатре бесконечните бифуркации на нелинеарните равенки во чудниот свет на математиката на хаосот. Во стварноста светот не е целосно мапиран, бидејќи луѓето и нивните секојдневни животи се исклучени од мапата, или се третирали како „безлична статистика“, или се заборавени. Во фракталните димензии на неофицијалната стварност сите човечки суштества - па дури и многу „места“ - остануваат уникатни и различни. „Чисти“ и „нерасипани“? Можеби не. Можеби никој и никаде никогаш не бил вистински чист. Чистотата е лажлива светлина, а можеби дури и опасен облик на тоталитаризам. Животот е восхитувачки нечист. Животот е *минување*.

Во 1950-те, француските ситуационисти развија техника на патување која ја нарекоа *derivé*, „минување“. Се гаделе од себеси што никогаш не ги напуштиле вообичаените колосеци и патеки на нивните животи водени од навиките; сфатиле дека никогаш дури не го виделе Париз. Почнале да изведуваат бесструктурни случајни експедиции низ градот, пешачејќи или правејќи прошетки преку ден, а навечер пиејќи, отворајќи го својот мал и тесен свет за непознатата земја на гета, предградија, паркови и авантури. Станале револуционерната верзија на познатиот Бодлеров *flâneur*, безгрижниот шетач, раселениот субјект на урбаниот капитализам. Бесцелното талкање станало востаничка практика.

И сега, нешто останува можно - бесцелното талкање, светото минување. Патувањето не може да биде ограничено на дозволивиот (и умртвувачки) поглед на туристот, за кој целиот свет е инертен, грст живописности кои чекаат да бидат конзумирани - бидејќи сето прашање на дозволивоста е илузија. Можеме да си издадеме сопствени дозволи за патување. Можеме да си дозволиме да учествуваме, да го искусиме светот

Потребен ни е модел на спознание кој ја нагласува „магијата“ на реципроцитетот - да се даде внимание е да се добие внимание, како универзумот на некој мистериозен начин да одговара на нашето спознание со прилив на возвишеност кој не бара напор. Ако се убедиме себеси дека внимателноста го следи правилото на „синергија“ наместо законот на исцрпување, можеби можеме да почнеме да ја надминуваме во себе баналната обичност на катадневното невнимание и да се отвориме себеси за „повисоки состојби“.

Во секој случај останува фактот дека освен ако не научиме да култивираме такви состојби, патувањето никогаш нема да вреди повеќе од туризам. А за оние од нас кои сè уште не се мајстори во зенот на патувањето, култивирањето на овие состојби бара почетно трошење на енергија. Имаме инхибиции за потиснување, двоумења за надминување, навикни на интровертност или неопитност за искоренување, немири за смирување. Нашата третокласна седи-си-дома свест делува безбедно и удобно споредена со опасностите и непријатностите на Патот со неговите вечни новини, неговите постојани барања за наше внимание. „Стравот од слобода“ ја труе нашата потсвест и покрај нашата свесна желба за слобода во патувањето. Уметноста која ја бараме ретко се јавува како природен талент. Таа мора да биде култивирана, практикувана, усовршена. **Мораме да ја довикаме волјата за намерничко патување.**

Туризам е да се жалиме дека различноста исчезнува од светот - но тоа е и вистина. Но понекогаш е неверојатно да се открие колку енергично и органско може да биде различно. Дури и во Америка, земјата на трговски центри и телевизија, регионалните разлики не само што опстојуваат туку и мутираат и виреат во *меѓупросторите*, во пукнатините кои го пресекуваат монолитот, надвор од медиумскиот видокруг, невидливи дури и за локалната буржоазија. Ако целиот свет станува еднодимензионален, треба да бараме *помеѓу димензиите*.

носта – низок службеник на Централниот дискурс и неговата метафизика на присвојување – макро на бестелесни екстази.

Вистинското место на туристот не е местото на егзотичното, туку местото неместо (буквално „утопија“) на полпат просторот, лиминалниот простор, меѓупросторот – просторот на самото патување, индустриската апстракција на аеродромот, или машинодимензијата на авионот или автобусот.

Оттаму туристот и терористот – тие духови близнаци на аеродромите на апстракцијата – страдаат од идентична глад за *автентичното*. Но автентичното отстапува кога и да се доближат. Фотоапарати и пушки стојат на патот на тој момент на љубов што е скриениот сон на секој терорист и турист. За нивната тајна несреќа, сè што можат да сторат е да уништуваат. Туристот го уништува *значењето*, а терористот го уништува туристот.

Туризмот е апотеозата и сржта на „фетишизмот на стоката“. Тој е крајниот Карго култ¹ – обожувањето „добра“ коишто *никогаш* нема да пристигнат, затоа што се величени, издигнати до слава, претворени во божества, обожувани и апсорбирани, сето тоа на полето на чистиот дух, преку реата на смртноста (mortality) или моралноста (morality).

Кога купувате туризам не добивате ништо освен слики. Туризмот, како и виртуелната реалност, е облик на гносис, на телоомраза и трансценденција на телото. Крајното туристичко „патување“ ќе се случи во киберпросторот, и ќе биде:

КиберГносис см_

Патување во паранирвана

и назад,

во удобноста на вашата

¹ Cargo Cult - верување на Пацифичките острови за доаѓање на античките духови кои ќе донесат товари храна и други добра. (заб. на прев.)

сопствена

„компјутерска соба“.

Кренете раце,

оставете ја Земјата

зад себе!

Скромната цел на оваа мала книга е да му се обрати на *индивидуалниот патник* кој одлучил да се спротивстави на туризмот.

Иако на крај може да откриеме дека е невозможно да се „прочистиме“ себеси и нашето патување од секоја дамка и трага на туризмот, сè уште сметаме дека е можно подобрување.

Не само што го презираме туризмот заради неговата вулгарност и неправда, па оттаму посакуваме да ја избегнеме секоја контаминација (свесна или несвесна) од неговата вирална вируленција, исто така копнееме да го разбереме патувањето како чин на *реципроцитет* наместо отуѓување. Со други зборови, не сакаме само да ги избегнеме негативностите на туризмот, туку да постигнеме *позитивно патување*, кое го замислуваме како продуктивен и замен однос на издигнување помеѓу себе и другиот, гостинот и домаќинот, облик на *меѓукултурна синергија* во која целината го надминува збирот на деловите.

Би сакале да знаеме дали патувањето може да се изведува според тајната економија на барака, каде што не само светилиштето туку и самите ации имаат да подарат „благослови“.

Пред Добата на стоката, знаеме, постоела Доба на подарок, на реципроцитет, на давање и примање. Ова го научивме од приказните на некои патувачи, кои пронашле остатоци од светот на Подарокот меѓу одредени племиња, во облик на потлач или ритуална размена, и ги забележиле своите опсервации на тие чудни практики.

со нашата внимателност исто како и со нашите пари. Многу често изгледа како *никој* да не „внимава“, како сите да прават залихи од својата свест - што? ја чуваат за тешки денови? - и како да ги задушваат пламените на свесноста за сето достапно гориво да не биде потрошено во еден единствен холокауст на неподносливо *знаење*.

Меѓутоа, овој модел на свест делува сомнително „капиталистички“ - како нашето внимание да е ограничен ресурс кој еднаш потрошен не може да се обнови. Се јавува *лихварство* на перцепцијата - бараме камата за нашето внимание, како тоа да е заем наместо трошок. Или како нашата свест да е под закана од ентрописка „топлинска смрт“, против која најдобрата одбрана мора да се состои од медиокритетска транс состојба на безволно поливнимание - скржавост на духовните ресурси - *одбивање* да се забележи неочекуваното или да се ужива чудесноста на обичното - недостаток на *дарежливост*.

Но што ако нашите перцепции ги третираме како подароци наместо како рати? Што ако го *даваме* нашето внимание наместо да го *правиме*? Според законот за реципроцитет, подарокот се враќа со подарок - нема издатоци, нема скудност, нема долг наспроти капиталот, нема беда, нема казна за недавање внимание и нема крај на потенцијалот на внимателноста.

Нашата свест не е стока, ниту е обврзувачки договор помеѓу картезијанското его и амбисот на ништожноста, ниту пак е само некоја функција на машина за месо со ограничен век на траење. Вистина, на крај се истрошуваме и расипуваме. Во одредена смисла натрупувањето на нашите енегии има смисла - се „чуваме“ за навистина важните моменти, пробивите, „врвните искуства“.

Но ако се замислиме себеси како плитки ќесиња - ако ги забарикадираме „вратите на перцепцијата“ како уплашени селани пред завивањето на волците - ако никогаш не „обрнуваме внимание“ - како ќе го препознаеме приближувањето и пристигнувањето на тие скапоцени моменти, тие *отворања*?

помогне да го *надминеме* туризмот, дури и само во нашата сопствена свест и живот? Или тоа е просто една вежба по носталгија за загубените можности - залудно оддавање во романтизам?

Е па, да и не. Секако, признавам дека сум безнадежно романтичен во врска со *обликот* на дервишкиот живот, до тој степен што во одреден период му го завртев грбот на световниот свет и самиот го следев. Затоа што, се разбира, не исчезнал целосно. Декадентен, да - но не изгубен засекогаш. Она малку што го знам за патувањето го научив во тие години - должник сум на „средновековните прирастоци“ и тој долг никогаш не можам да го вратам - и никогаш ниту за момент нема да жалам за мојот „ескапизам“. Но - не мислам дека *обликот* на дервишизам е одговор на „проблемот на туризмот“. *Обликот* изгубил најголем дел од својата ефикасност. Нема поента во обидот да се „зачува“ (божем е кисела краставичка или лабораториски примерок) - нема ништо толку патетично како простиот „опстанок“.

Но: под восхитувачките надворешни форми на дервишизмот се наоѓа концептуална матрица, така да кажеме, која ја нарекуваме *намерничко патување*. Во оваа точка не треба да се срамиме од „носталгијата“. Се запрашавме себеси дали *посакуваме* или не средства да ја откриеме уметноста на патувањето, дали *сакаме и сме волни* да го надминеме „внатрешниот турист“, лажната свест која нè разделува од искуството на патоказите на пространиот свет. На крајот на краиштата, начинот на дервишот (или на таоистот или францисканецот итн.) нè интересира само до степенот до кој може да ни обезбеди клуч - можеби не Клучот - но... клуч. И секако, тој тоа го прави.

Еден основен клуч за успех во патувањето секако е *внимателноста*. На англиски велеме [буквално] „направи внимание“, а на француски „подготви внимание“ (меѓутоа, на арапски човек *дава* внимание) што укажува дека сме скржави и

Не многу одамна меѓу островјаните од Јужното море сè уште постоел обичај на патување со аутригер-кану, без компас или секстант, со цел да разменат вредни предмети и бескорисни подароци (церемонијални уметнички предмети богати со *мана*) од остров до остров во една комплексна шема на преклопувачки реципроцитети.

Се сомневаме дека иако се чини како патувањето во модерниот свет да е преземено од Стоката - иако мрежата од фестивалски реципроцитет *се чини* дека исчезнала од мапата - иако *се чини* дека туризмот триумфирал - и покрај тоа - ние продолжуваме да се сомневаме дека сè уште опстојуваат поинакви премини, поинакви патишта, неофицијални, неозначени на мапата, можеби дури и „тајни“ - премини сè уште поврзани со можноста за економијата на Подарокот, шверцерски рути за слободни духови, познати само на геомантските герилци од уметноста на патувањето.

Всушност, не се „сомневаме“. Го *знаеме* тоа. Знаеме дека постои уметност на патување.

Можеби најголемите и најсуптилни практикувачи на уметноста на патувањето биле суфи, мистиците на исламот. Пред добата на пасоши, имунизации, авиолинии и други пречки на слободното патување, суфи талкале безгрижно во свет каде што границите биле попропусни отколку денес, благодарение на транснационализмот на исламот и културата на единство на *дар ал-ислам*, исламскиот свет.

Големите средновековни муслимански патувачи, како Ибн Батута и Насер Хосров, оставиле записи од долги патувања - Персија до Египет, па дури и Мароко до Кина - кои никогаш не стапнале надвор од пејзажот на пустини, камили, карвансараи, чаршии и побожност. *Некој* секогаш зборувал арапски, без оглед колку лошо, а исламската култура се имала пробиено до најзапустените краишта, макар и површно. Читањето на приказните за Синбад морепловецот (од *1001 Ноќ*) ни дава впечаток за свет каде што дури и *terra incognita*, и покрај сите

чуда и необичности била - некако позната, некако *исламска*. Внатре оваа унија, која сè уште не била униформност, суфи создале посебна класа на патувачи. Ниту војници, ниту трговци, ниту пак вообичаени ации, дервишите ја претставувале *духовноста на чистиот номадизам*.

Според Куранот, пространата Божја земја и сè во неа е „свето“. Не само како божествени креации, туку исто така затоа што материјалниот свет е полн со „патокази“ или знаци на божествена стварност. Освен тоа, самиот ислам е роден помеѓу две патувања, *хиџрата* на Мухамед или „пребегнувањето“ од Мека во Медина, и неговиот *аџилак*, или враќањето. Аџилакот е движењето кон потеклото и центарот за секој муслиман дури и денес, а годишниот аџилак одиграл клучна улога не само во религиозното единство на исламот туку исто така и во неговото културно единство.

Самиот Мухамед го отсликува секој вид патување во исламот - неговата младост со летните и зимските карвани од Мека, како трговец; неговите походи како воин, неговите триумфи како скромен аџија. Иако е урбан лидер, тој исто така е и бедуински пророк, и самиот еден вид номад, „гостин“ - „сирак“. Од оваа перспектива патувањето речиси може да се согледа како *причест*. Секоја религија го осветува патувањето до одреден степен, но исламот е практично незамислив без него.

Пророкот рекол, „Барај знаење, далеку дури и до Кина“. Исламот од почеток го издигнува патувањето над сиот „монденски“ утилитаризам и му дава епистемолошка или дури гностичка димензија. „Скапоцениот камен кој никогаш не излегол од рудникот никогаш не светнал“, вели суфи Саади. Да се „образува“ е да се „води надвор“, да му се даде на ученикот перспектива отаде тесноградоста и простата субјективност.

Некои суфи можеби сите свои патувања ги извеле во замислениот свет на архетипски соништа и визији, но голем број од нив наговорувањата на Пророкот ги сфатиле буквално. Ду-

дека таа „имитација“ не била насочена само кон раниот средновековен трговец од Мека со име Мухамед, туку исто така и кон *инсан ал-кавил* („совршениот човек“ или „универзалниот човек“), идеал на *инклузија* наместо на *исклучување*, идеал на *интегрална култура*, не на став на невиност при опасност, ниту ксенофобија замаскирана како побожност, ниту тоталитаризам, ниту реакционерство.

Дервишот денес е прогонуван во поголемиот дел од исламскиот свет. Пуританизмот секогаш ги приграбува најужасните аспекти на модернизмот во неговиот поход да ја исчисти верата од „средновековните прирастоци“ каков што е народниот суфизам. А секако, начинот на талкачкиот дервиш не може да опстои во свет на авиони и нафтени бушотини, на националистички/шовинистички непријателства (а оттаму и на непробојни *граница*) и на пуританизам кој на сите различности гледа како на закана. Таквиот пуританизам триумфирал не само на Истокот, туку близу и до дома. Може да се согледа во „временската дисциплина“ на предоцниот капитализам и во порозната ригидност на потрошувачката хиперудобност, како и во реакциите полни со предрасуди и секс хистеријата на „христијанската десница“. Каде во сево ова можеме да најдеме место за поетскиот (и паразитски!) живот на *бесцелно талкање* - животот на Чуанг Цу (кој го скова овој слоган) и неговото таоистичко потомство - животот на св. Франциск и неговите босоноги приврзаници - животот на (на пример) Нур ал Шах Ишфани, суфи поет од 19 век кој бил погубен во Иран заради ужасниот ерес на скитачки дервишизам?

Еве ја спротивната страна на „проблемот на туризмот“ - проблемот на *исчезнувањето на „бесцелното талкање“*. Можно е обете да се директно поврзани, така што колку повеќе туризмот станува можен, толку дервишизмот станува невозможен. Всушност, можеме и да се запрашаме дали овој мал есеј за восхитувачкиот живот на дервишите поседува барем малку релевантност за современиот свет. Може ли ова знаење да ни

некогаш може да се појави како симптом на преголема светост наместо на премалку „разум“. Популарноста на конопот меѓу дервишите може да се припише на неговата моќ да предизвика еден вид интуитивна претпазливост која подразбира контролирано лудило - билна метаноја. Но самото патување може да го интоксичира срцето со убавината на теофанското присуство. Тоа е прашање на *практика* - брусење на скапоцениот камен - отстранување на мовта од каменот што се тркала.

Во стари времиња (кои сè уште постојат во некои далечни места на Истокот) исламот се сметал себеси за цел свет, широк свет, простор со голема географска ширина во рамки на кој исламот го прегрнувал сето општество и природа. Таа географска должина на социјално ниво се манифестирала како *толеранција*. Има доволно простор дури и за маргинални групи како лудите талкачки дервиши. Самиот суфизам или барем неговиот строг ортодоксен и „трезвен“ аспект - го заземале средишното место во културниот дискурс. „Сите“ го разбирале намерничкото патување преку аналогија со „Поздрав“ - сите ги *разбирале* дервишите, дури и ако не ги одобрувале.

Меѓутоа, денес исламот се гледа себеси како нецелосен свет, опкружен со недоверба и непријателство, кој страда од внатрешни распукувања од секаков вид. Од 19 век исламот ја изгубил својата глобална свесност и смисла за сопствената широчина и целовитост. Оттаму, исламот повеќе не може лесно да најде место за секој маргинализиран поединец и група во рамки на моделот на толеранција и општествен ред. Дервишите денес се јавуваат како *неподнослива разлика* во општеството. Сега секој муслиман мора да биде ист, обединет против сите туѓинци и произлезен од истиот прототип. Се разбира, муслиманите отсекогаш го „имитирале“ Пророкот и се угледувале на неговата слика како на норма - и тоа делувало како моќна обединувачка сила за стилот и суштината на дар ал-ислам. Но „денес“, пуританците и реформистите заборавиле

ри и денес дервишите талкаат низ целиот исламски свет - но до 19 век тие талкале во вистински орди, стотици па дури и илјадници истовремено, и преминувале големи растојанија. Сè во потрага по знаење.

Неофицијално, постоеле два основни вида на талкачки суфи: „центлменот умник“ и просјачкиот дервиш. Првата категорија го вклучува Ибн Батута (кој собирал суфи иницијации на начин на кој некои господа од Истокот собирале масонски титули); а на многу посериозно ниво - „Големиот шеик“ Ибн Араби, кој бавно скитал низ 13 век од неговата родна Шпанија, преку Северна Африка и Египет до Мека, и на крај до Дамаск.

Ибн Араби оставил записи од неговата потрага по светци и авантури по патиштата, кои можат да се спојат од неговите изобилни пишувања да создадат еден вид *rihla* или „патувачки текст“ (признат жанр во исламската литература) или автобиографија. Обичните умници патувале во потрага по ретки текстови за теологија или право, но Ибн Араби ги барал само највозвишените тајни на езотеризмот и највеличествените „отворања“ кон светот на божественото просветлување, за него секое „патување кон надворешните хоризонти“ било и „патување кон внатрешните хоризонти“ на духовната психологија и гносис.

За визиите кои ги доживеал само во Мека напишал дванаесеттомно дело (*Откровенијата од Мека*), а ни оставил и скапоцени прикази на стотици негови современици, од најголемите филозофи на тоа време до скромни дервиши и „лудаци“, анонимни жени светци и „тајни господари“. Ибн Араби ужива посебен однос со Хидр, бесмртниот и непознат пророк, „Зелениот човек“, кој понекогаш им се појавувал на талкачките суфи во неволја, да ги спаси од пустината или да ги иницира. Хидр, во одредена смисла, може да се нарече светец заштитник на патувачките дервиши - и нивен прототип. (Прво се појавува во Куранот како мистериозен талкач и сопатник на Мојсеј во пустината.)

Христијанството порано вклучувало неколку реда на талкачки просјаци (всушност, св. Франциск организирал еден такв по средбата со дервиши во Светата земја, кои можеби му го подариле „плаштот на иницијација“ - славната крпена наметка која ја носел кога се вратил во Италија) - но исламот изродил дузина, можеби и стотина такви редови.

Како што суфизмот се кристализирал од слободната спонтаност на раните денови во институција со правила и чинови, така и „патувањето за знаење“ било регулирано и организирано. Биле создавани детални прирачници за должностите на дервишите кои ги вклучувале и методите за претворање на патувањето во многу специфичен облик на медитација. Самиот суфи „пат“ бил симболизиран како *намерничко патување*.²

Во одредени случаи распоредот бил фиксен (на пр. ацилакот); други пак вклучувале чекање да се појават „знаци“, случајности, интуиции, „авантури“ како оние кои ги инспирирале патувањата на витезите на Артур. Некои редови го ограничувале времето минато во едно место на 40 дена; други, пак, поставиле правило никогаш двапати да не се спие на истото место. Строгите редови, како Накшибендии, патувањето го претворале во еден вид постојана кореографија, во која секое движење е предодредено и осмислено да ја *издигне свеста*.

Спротивно на тоа, поортодоксните редови (како Каландар) го прифатиле „правилото“ на целосна спонтаност и напуштање - „постојана невработеност“, како што го нарекол еден од нив - безгрижност со боемски пропорции - „отпадништво“ истовремено скандалозно и во целост традиционално. Шаренолико облечени, носејќи ги своите чинии за просење, секири и барјаци, зависни од музика и танц, безгрижни и весели

² Англ. *intentional travel*; фран. *voyage intentionnel* - ние овде ја користиме придавката *намерничко* изведена од именката *намерник* (патник намерник, гостин намерник) која подразбира и случајност но истовремено и намера, во смисла дека патникот свесно избрал да бара „случајности“ (заб. на прев.)

еден со друг. На крај, тие се „едно“ - и само нашата состојба на занесено невнимание, нашата световна свесност, не спречува да го искусиме овој „длабок“ идентитет во секој момент. Целта на намерничкото патување, со неговите „авантури“ и неговото искоренување на навиките, е да го ослободи дервишот од сите заносни ефекти на вообичаеноста. Патувањето, со други зборови, е замислено да предизвика одредена состојба на свест или „духовна состојба“ - онаа на експанзија.

За талкачот, секоја личност која човек ќе ја сретне може да делува како „ангел“, секое посетено светилиште може да предизвика сон на иницијација, секое искуство на природата може да вибрира со присуството на некој „дух на местото“. Навистина, дури и световното и вообичаеното можат одеднаш да бидат доживевани како божествени (како во големо хаику патување на јапонскиот зен поет Башо) - лице во толпата на железничка станица, врани на телефонски кабли, отсјај на сонцето во бара...

Очигледно човек нема *потреба* да патува за да ја искусат оваа состојба. Но патувањето може да се користи - односно може да се стекне уметност на патување - за да се максимизираат шансите да се достигне таква состојба. Тоа е *медитација во движење*, како таоистичките борбени вештини. *Летниот карван* се придвижи, надвор од Мека, кон богатата трговска земја на Сирија и Јемен. Слично и дервишот „се придвижува нанадвор“ (секогаш е „ден за движење“), одејќи кон, тргнувајќи, на „непрекинат одмор“ како што се изразил еден поет, со отворено срце, со внимателно око (и останатите сетила) и со копнеж за значење, жед за знаење. Човек мора да остане *на штрек*, бидејќи сè може одеднаш да се разоткрие како *знак*. Ова звучи како некој вид „параноја“ - иако можеби „метаноја“ е подобар израз, а човек навистина среќава „лудаци“ меѓу дервишите, „намамени“, преплавени од божествени приливи, изгубени во светлината. На Ориентот, лудите често се згрижени и почитувани како беспомошни светци, затоа што „менталната болест“

дервиш. Но оние кои велат дека дервишот го напуштил „овој свет“, „Божјата земја“ - грешат.

Дервишот не е гностички дуалист кој ја мрази *биосферата* (која секако ги вклучува имагинацијата и емоциите, како и самата „материја“). Првите муслимански аскети се затворале себеси од сè. Кога Рабија, жената светица од Басра, била убедувана да излезе од својата куќа и да ги „посведочи чудата на божјите креации“, таа одговорила, „Влезете во куќата и видете ги“, односно влезете во срцето на контемплацијата на единството кое е над многуста на стварноста. „*Контракција*“ и „*Експанзија*“ се суфи изрази за духовни состојби. Рабија манифестирала контракција: еден вид на света меланхолија која е метаморфозирана како „Карванот на зимата“, на враќањето во Мека (средиштето, срцето), на инфериорноста и на аскетството или себодрекувањето. Таа не била дуалистка која го мрази светот, ниту пак моралистичка пуританка која го мрази телото. Таа едноставно манифестирала еден специфичен вид на возвишеност.

Меѓутоа, талкачкиот дервиш манифестира состојба потипична за исламот во неговите најнезауздани енергии. Тој навистина се стреми кон експанзија, духовна радост заснована на чистата разновидност на божествената дарежливост во материјалните дела. (Ибн Араби има интересен „доказ“ дека *овој свет е најдобриот свет* - бидејќи, ако не е, тогаш Бог би бил недарежлив - што е апсурдно. Q.E.D.) Со цел да ги испочитува разните патокази на недогледната земја како ширење на оваа дарежливост, суфи го култивира она што може да се нарече *теофански поглед*: - отворање на „окото на срцето“ за искуствата на одредени места, предмети, луѓе, настани како *локации на „проблеснување“* на божествената светлина.

Дервишот истовремено патува, така да кажеме, и во материјалниот свет и во „светот на имагинацијата“. Но за окото на срцето овие светови во одредени точки се претопуваат. Може да се каже дека заемно се откриваат или „разоткриваат“

(понекогаш дури толку за да бидат „достојни за прекор“!), редовите како Ниматулахи од Персија во 19 век пораснале до таа мера да ги обеспокојат и султаните и теолозите - многу дервиши биле погубени заради „ерес“. Денес вистинските Каландри постојат главно во Индија, каде што нивните отстапки од ортодоксноста вклучуваат наклоност кон марихуана и искрена омраза кон работата. Некои се шарлатани, некои се едноставно скитници - но изненадувачки број од нив делуваат како луѓе од *достигнување*... како да го изразам тоа? ... луѓе од себереализација, окарактеризирани со препознатлива аура на грациозност или барака.

Сите различни видови на субпатување кои ги опишавме ги соединуваат одредени споделени витални структурални сили. Една таква сила може да биде наречена „магичен“ светоглед, чувство за живот кое ја одбива „простата“ случајност за стварноста од патокази и чуда, од случајности кои имаат значење и „разоткривања“. Како што ќе посведочи секој кој некогаш се обидел, намерничкото патување *веднаш* го отвора човека на ова „магично“ влијание.

Психолог може да го објасни овој феномен (или со восхит или со деградирачки презир) како „субјективен“; додека посветениот верник би го сфатил прилично буквално. Од гледна точка на сонцето, ниту толкувањето ја исклучува другоста ниту пак е доволно само по себе да ги објасни чудата на верата. Во суфизмот, „објективното“ и „субјективното“ не се сметаат за спротивности, туку за надополнувања. Од гледна точка на дводимензионалниот мислител (научен или религиозен), таквата парадоксологија потсетува на забранетото.

Друга инхерентна сила на сите облици на намерничко патување може да се опише со арапскиот збор *адаб*. На едно ниво, адаб едноставно значи „добри намери“, а во патувањето тие манири се засноваат на древните обичаи на пустинските номади, за кои и талкањето и гостољубивоста се свети чино-

ви. Во оваа смисла, дервишот ги споделува и привилегиите и одговорностите на *гостинот*.

Бедуинската гостољубивост е очигледна останка од примордијалната економија на подарокот - однос на реципроцитет. Талкачот мора да биде примен (дервишот мора да биде нахранет) - но со тоа талкачот презема улога пропишана од древниот обичај - и мора да му даде нешто за возврат на домаќинот. За бедуинот овој однос е речиси облик на поврзување - кршењето леб и споделувањето сол претставува еден вид сродство. Благодарноста не е доволен одговор на таквата великодушност. Патникот мора да се согласи на привремено посвојување - сè помалку би било навреда против адаб.

Исламското општество зачувува барем сентиментална поврзаност со овие правила, па оттаму зачувува специјална ниша за дервишите, онаа на гостин на неодредено време. Дервишот на подароците од општеството возвраќа со подарокот на барака. Во обичниот ацилак, патникот прима барака од место, но дервишот го преобратува текот и бараката ја носи во местото. Суфи може да се смета себеси за постојан ација - но за луѓето од обичниот свет кои седат дома, суфи е еден вид талкачко светилиште.

Туризмот денес во самата своја структура го разбива реципроцитетот на домаќинот и гостинот. Во англискиот, „host“ (домаќинот) може да има или гости или паразити. Туристот е паразит, бидејќи ниту едни пари не можат да ја платат гостољубивоста. Вистинскиот патник е *гостин* и оттаму остварува реална функција, дури и денес, во општествата каде што идеалите на гостољубивоста сè уште не избледеле од „колективниот менталитет“. Да се биде домаќин, во таквите општества, е *благороден чин*. Оттаму, и да се биде гостин е *оддавање*.

На модерниот патник кој го прифаќа едноставниот дух на овој однос ќе му бидат простени многу лапсуси во сложениот ритуал на адаб (Колку шолји кафе? Каде да ги стави нозете?

Како да биде интересен? Како да покаже благодарност? итн.) специфични за одредена култура. А ако некој се посвети да совлда некои од традиционалните облици на адаб и да ги примени со најдлабока искреност, тогаш и гостинот и домаќинот ќе добијат многу повеќе отколку што даваат во односот, а тоа *повеќе* е непогрешлив знак за присуството на Дарот.

Едно друго ниво на значењето на зборот адаб го поврзува со *култура* (бидејќи културата може да се согледа како збир на сите навик и обичаи); во модерната употреба катедрата за „Уметност и литература“ на некој универзитет би се нарекувала *Adabiyyat*. Да се има адаб во оваа смисла е да се биде „префинет“ (како нашетан бисер) - но тоа нема никаква врска со „уметноста“ или начитаноста или со тоа да се биде градска фаца, па дури и со тоа да се биде „културен“. Тоа е работа на „срцето“.

„Адаб“ понекогаш се дава како дефиниција од еден збор за шизма. Но неискрените навик (ta 'arof на персиски) и неискрената култура се отфрлени од суфи - „Не постои ta 'arof во *Tassawuf* [суфизмот]“, како што велат дервишите: „*Darvishi*“ е придавка синоним за неформалност, опуштениот квалитет на луѓето од Срце - и на *спонтан адаб*, така да кажеме. Вистинскиот гостин и домаќин никогаш не прават очигледен напор да ги исполнат „правилата“ на реципроцитет - тие може внимателно да го следат ритуалот или пак креативно да ги извртуваат формите, но во секој случај тие на своите дела ќе им вдахнат длабока искреност која се манифестира како природна грациозност. Адаб е еден вид *љубов*.

Надополнување на оваа „техника“ (или „зен“) на човечки односи може да се најде во начинот на кој суфи се однесува кон светот воопшто. „Обичниот“ свет - на општествена измама и негативност, на лихварски емоции, неавтентична свест („*mauvaise conscience*“), калпавост, зловолност, невнимание, непромислено реагирање, лажан спектакл, празни муабети, итн., итн. - сето тоа не е од никаков интерес за патувачкиот